

Олена Циквас

ПОПАДІ, ПОПОВИЧІ, ПОПІВНИ ЯК УЧАСНИКИ СУДОВИХ ПРОЦЕСІВ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ КНИГ ДУХОВНОГО СУДУ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ ЄПАРХІЇ КІНЦЯ XVII – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVIII СТ.)

У статті здійснено спробу дослідити родини парафіяльних священиків на основі матеріалів Перемишльського духовного суду кінця XVII – першої половини XVIII ст. У роботі проаналізовано судові процеси, учасниками яких були попаді, поповичі і попівни. З'ясовано рівень і стан матеріального забезпечення священичих сімей за даними книг протоколів єпископського суду.

Ключові слова: духовний (єпископський) суд, Перемишльська єпархія, попадя, попович, попівна.

У сучасній історичній науці все більшої популярності набувають дослідження, у яких головним об'єктом вивчення є сім'я. Незважаючи на значний внесок українських і зарубіжних істориків у розробку цієї проблематики [15, 19, 26, 29, 30], практично поза увагою вчених залишилось вивчення родин православного та унійного духовенства в ранньомодерний період. Чи не єдиним дослідником цього питання є польський науковець Вітольд Бобрик, який у своїй монографії «*Duchowieństwo unickiej diecezji chełmskiej w XVIII wieku*» присвятив окремий розділ з'ясуванню побутових умов та особливостей життя сімей парохів [21]. В інших своїх дослідженнях історик пролив світло на місце і роль членів родин парафіяльного клиру в тогочасному соціумі [20, 22, 23]. Над цим питанням працювала ще одна польська дослідниця Дорота Вереда, яка вивчала сім'ї унійного духовенства Володимирсько-Берестейської єпархії у XVIII ст. [35]. В українській історіографії, на превеликий жаль, відсутні роботи, які би безпосередньо стосувалися історії сімей духовенства в досліджуваній період, тому наша стаття має за мету привернути увагу науковців до такого роду студій.

Джерельну базу публікації становлять книги протоколів духовного суду Перемишльської єпархії з кінця XVII – першої половини XVIII ст., які зберігаються у Державному архіві в Перемишлі. До компетенції єпископського суду належали справи про порушення норм канонічного права, тому під його юрисдикцію потрапляв не лише парафіяльний клир, але й члени їхніх родин – попаді, поповичі, попівни [17, с. 499; 14, с. 86].

Подружнє життя парафіяльного священика, згідно з церковними постановами, мало бути втіленням вірності й цнотливості [36, с. 115]. Існувало також твердження, що ієрей, який зможе правильно управляти своїм домом, належно керуватиме й парафією, краще розумітиме проблеми своїх вірних і подаватиме гідний приклад для наслідування. Згідно з постановами Замойського Собору 1720 р., священик був зобов'язаний навчати членів своєї родини основам християнської віри і прививати їм «добрі звичаї» [13, с. 133]. За певних обставин на пароха лягала відповідальність за проступки і злочини його дітей, а також дружини. Про це свідчить низка опрацьованих судових справ. У серпні 1706 р. до єпископського суду був викликаний о. Михайло Тетерух зі Стрия, від сина якого завагітніла кухарка. Суд, зважаючи на те, що попович був неповнолітній і знаходився під опікою батька, призначив останньому штраф, розміром у три злотих, а також наказав відбутися йому місяць «віри» (реколекцій) у монастирі [4, с. 58]. У справі, що розглядали 12 вересня 1710 р., подружжя Попелів Ластовчаків звинувачували поповичів Інокентія, Прокопія і Григорія у побитті їхньої дочки Катерини Попель, внаслідок чого та втратила дитину. Суд засудив о. Михайла, батька згаданих поповичів, до відбуття тримісячної «віри» у Спаській обителі, а їх самих віддалив від бенефіція із заборонаю будь-коли обіймати церковні посади [6, с. 13-14]. 4 березня 1725 р. до єпископського суду було викликано о. Іллю з Ловчі. Священика визнано винним у тому, що дозволяв своїй дружині чарувати і тим самим дав привід

до поширення чуток про те, що він знаходиться під впливом «злого духа». Суд призначив іерею відбути рік і шість тижнів «віри» в Дерезицькому монастирі [8, s. 36].

До кандидатки в дружини священника висували ряд вимог. Увагу звертали на суспільне становище дівчини, рід її занять і моральні якості. Згідно із 18 канонам Правил Святих Апостолів, попадею не могла стати вдова, розлучена, грішниця й невільниця [12, с. 46; 36, s. 15]. Однак, опрацьовані нами судові матеріали, показують, що ці вимоги не завжди виконувалися. 20 січня 1701 р. у духовному суді Перемишльської єпархії розглядали справу о. Івана з Янкович: відповідач перед прийняттям свячень одружився саме на вдові. Оскільки він добровільно зізнався у вчиненому, суд не призначив йому жодного покарання [2, s. 276-277]. Натомість на засідання єпископського суду, що 31 січня 1712 р. відбувалося у Спаському монастирі, було викликано о. Івана Грушкевича з Верхнього Висоцького, якого оскаржено в тому, що він одружився з незаконнонародженою жінкою [5, s. 172].

Попаді фігурують у декількох судових процесах про подружню зраду. Зі справи від 24 липня 1682 р. дізнаємося, що коханцем дружини священника із Колпця був Василь, попович із тої ж церкви [1, s. 553]. За подружню зраду Феодосія, жінка о. Луки Вовчанського, мала бути покарана сотнею ударів батога [10, s. 192-193]. 29 листопада 1738 р. єпископський суд відіслав для відбуття двотижневої покути до Спаського монастиря попадю із Дністрика Головацького, яка була визнана винною у незаконному зв'язку із Олексієм Когутом, місцевим дяком [10, s. 269-270]. Аморальну поведінку попадей розглядали на Замойському Соборі. Соборні постанови наказували: якщо священник має «розбещену дружину, то мусить з нею розлучитись» [13, s. 133].

Ще однією проблемою, яка з'являється на засіданнях духовного суду Перемишльської єпархії, є участь членів священничих сімей у різних конфліктах. Перш за все, увагу слід звернути на суперечки, що виникали всередині самої родини пароха. У досліджуваних джерельних матеріалах вдалося виявити декілька справ, у яких йдеться про побиття священниками своїх дружин. Із запису від 8 липня 1702 р. відомо, що о. Іван з Татар побив попадю Агафію через зниклий зі скриньки злотий. До справи долучено опис ран потерпілої: «*Plecy zbite, zsiniale, spuchłe, krwią zasze, a nie same tylko plecy, ale u ręce obie podobnież skaleczone, spuchłe, sinie, nabrzmięte, krwią zasze*» («плечі побиті, посиніли, спухлі, скривавлені, але не тільки самі плечі, але й руки покалічені, спухлі, сині, набрякли, скривавлені») [3, s. 38]. У зв'язку з тим, що іерей зізнався у вчиненому, суд наказав йому відбути лише двотижневі реколекції у Спаському монастирі [3, s. 42]. У листопаді 1714 р. єпископський суд розглядав скаргу о. Івана з Шандровця на свого зятя, о. Василя з Беньової, який жорстоко поводився зі своєю дружиною. У протоколі справи вказано, що о. Василь постійно її бив та обливав окропом [6, s. 261]. Судді покарали винного двомісячною «вірою» у Спаському монастирі [6, s. 270]. Книги протоколів фіксують інформацію й про летальні випадки, що стали наслідком домашнього насилля. Розслідування у справі о. Гаврила з Грушева показало, що постійні побої стали причиною смерті його дружини [9, s. 109-110]. 21 липня 1735 р. до суду був викликаний о. Андрій Кохановський, якого також звинувачено у вбивстві своєї жінки. На судовому засіданні відповідач стверджував: «*Wolno mi było zabić iako swoje, gdyż to jest iedne ciało mąż i żona*» («мені її можна було вбити як свою, бо чоловік і жінка є одним тілом») [10, s. 9].

Ряд декретів свідчать, однак, про те, що суд захищав статус і честь жінки в сім'ї. У судовому вироку від 16 березня 1725 р. зазначено, що чоловік «*pro małżeńsku żonę swoją traktować powinien, a nie biciem u groźbami, które w małżeństwie nie powienne się praktykować*» («як належить у подружжі повинен свою дружину трактувати, а не побиттями і погрозами, які в подружжі не повинні застосовуватись») [8, s. 37]. Натомість у декреті від 3 листопада 1735 р. вказано, що подружжя повинне «*w zgodzie i miłości wzajemnej podług przysięgi małżeńskiej mieszkać*» («в згоді і взаємній любові відповідно до подружньої присяги жити») [11, s. 140].

У судових актах зафіксовані також суперечки, що точилися між духовними особами та їхніми дітьми. 20 листопада 1700 р. на засідання духовного суду, що відбувалося в Урожі, було викликано Івана Банківського, сина о. Стефана з Ріпника, якого звинувачено в побитті батька [2, s. 268]. За такі дії суд наказав поповичу покинути церковний бенедикцій [2, s. 322]. Покарання у вигляді ста ударів палицею було призначено Якову, поповичу з Ляшок, за те, що той «*nie tylko [swego ojca] nie szanuje, ale też bije u złościwie ręce podnosi*» («[свого батька] не лише не шанує, але й б'є і зі злістю руки підносить») [7, s. 139].

На сесіях єпископського суду неодноразово розглядали суперечки, що точилися між членами сімей духовенства та представниками парафіяльної громадою. Наприклад, у липні 1668 р. перед

судом постала Марія, дружина о. Леонтія із Колпця, яка, впившись у корчмі, побилася з Пелагією, дружиною піддяка [1, s. 229-232]. На судовому засіданні, що відбулося 19 березня 1720 р., духовний інстигатор та парафіяни зі Старого Самбора скаржилися на попадю Олену, яка побила дяка і бакалавра, у церкві постійно зчиняла галас, і такою нескромною поведінкою подавала поганий приклад громаді [7, s. 153]. 4 вересня 1707 р. Теодор, попович із Чукви, звинувачував попадю з того ж села в тому, що вона без причини напала на його дружину. Розслідування, проведене у справі, показало, що відповідачка *«po dwakroć napadszy na żonę aktorową z nią się hałasowała u była się: raz na jej podworzu własnym, a drugi raz na cmentarzu»* («двічі напавши на дружину обвинувача, з нею сварилася і билася: одного разу на її власним подвір'ї, а другого – на цвинтарі»). Суд призначив жінкам штраф у розмірі п'яти фунтів воску з кожної і зобов'язав заприсягтися більше не сваритись [4, s. 214-215]. У результаті проведеного дослідження виявлено декілька справ, у яких конфліктують також діти священників. 16 липня 1711 р. єпископський суд розглядав справу про побиття селян Івана Кульчицького, Василя Мицика і Сенька Коцюпеця з Татар Олексієм, Тимофієм та Іван, поповичами з того ж села [5, s. 110-111]. 27 липня 1728 р. на Івана Черхавського, поповича з села Торки, єпископський суд наклав екскомуніку і покарав 40 ударами палиці за те, що той побив о. Якова і його дружину [9, s. 52].

У досліджуваних книгах протоколів духовного суду виявлено декілька судових справ про чари, де фігурують представники родин клиру. У 1698 р. єпископський суд визнав винною в застосуванні чар попадю з Місткович, а в якості покарання наказав, аби під час трьох найближчих недільних богослужінь її приковували до церковної куни [2, s. 47]. На засіданні, що відбулося 8 серпня 1700 р. у Спасі, о. Яків Ластовецький звинувачував свого брата Стефана, поповича з Ластівки, у чарах. За його словами, відповідач підклав йому якусь річ під плиту, по якій він мав проходити [2, s. 213]. Парох Пинян, о. Михайло у липні 1708 р. оскаржував Інокентія, поповича з того ж села, який, за словами ієрея, чаклував з невідомою жінкою проти його дружини. Суд призначив розслідування для з'ясування всіх обставин справи, проте судовий вирок так і не вдалось виявити [4, s. 305-306].

Ще однією важливою проблемою, котру піднімали на засіданнях духовного суду Перемишльської єпархії, було майнове забезпечення родини священника. Слід зазначити, що головним джерелом доходів пароха та його сім'ї був церковний бенедіцій, який нерідко фактично передавався у спадок від батька до сина [15, s. 47; 28, s. 242]. Для того, аби забезпечити своїми нащадками бенедіцій, священники звільняли парафію на їхню користь. В одній із книг протоколів духовного суду під 22 березня 1731 р. міститься прохання о. Адама Терлецького призначити сина Григорія його коад'ютором, оскільки поганий стан здоров'я не дозволяє йому самому належним чином виконувати священні обов'язки [9, s. 361]. 22 червня того ж року знаходимо запис про звільнення о. Яковом парафії в селі Мишків синові Стефанові, який зобов'язувався опікуватись батьком аж до його смерті [9, s. 363].

Беручи до уваги той факт, що в досліджуваний період більшість сімей були багатодітними [25, s. 13; 31, s. 30], а кількість священничих урядів обмеженою, принцип прямого спадкування не дозволяв повністю вирішити проблему з працевлаштуванням поповичів [21, s. 13, 17]. Ситуацію ускладнило також рішення Замойського Собору про заборону без нагальної потреби висвячувати на одну парафію декількох священників [20, s. 56]. Зважаючи на вищенаведені причини, поповичі змушені були обіймати інші церковні посади або шукати способів заробітку поза духовним станом [20, s. 57; 23, s. 63]. Судові акти свідчать про те, що частина поповичів виконувала дяківські функції. Наприклад, дяком у Дорожеві був Іван, син о. Івана, місцевого священника [5, s. 111]. Під 29 червня 1705 р. міститься запис про те, що Івана, поповича з Дорожева, висвячено на дяка до парафії свого тестя в Ортиничях [3, s. 392]. Священіччї сини обіймали й інші церковні посади. З запису від 22 листопада 1701 р. відомо, що попович із Куляшного – Стефан, посідав уряд бакалавра [2, s. 393]. При церкві Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії у селі Боргів функції бакалавра виконував брат місцевого священника, попович Ілля [8, s. 253]. Бакалавром у Борятині був Іван Чапельський, син тутешнього пароха о. Григорія [8, s. 267]. Посідання поповичем нижчого священничого уряду, часто, було проміжною позицією в його кар'єрі. У судовій постанові від 14 червня 1706 р. вказано, що бакалавр Іван, син о. Василя з Грушева, є здібним до священничого уряду, тому повинен старатись у колятора про презенту для прийняття ієрейських свячень [4, s. 24-25]. До числа церковної прислуги, яка користувалась вольностями духовного стану належав й паламар [33, s. 428; 34, s. 264-265]. Із протоколу справи від 6 травня 1713 р. відомо, що паламарем у Сушиці був попович Теодор [5, s. 237]. Згідно із судовим декретом від

19 березня 1729 р., паламарем при церкві в селі Шандровець поставлено Григорія, поповича зі Смільної [9, s. 120].

Дочки священників після заміжжя переходили під опіку чоловіка, а до того часу вони утримувалися за рахунок церковного бенефіція, який посідав їх батько. Як вказують дослідники, попівни найчастіше ставали дружинами священників [21, s. 44; 35, s. 209]. Наприклад, Магдалина, дочка о. Теодора Монастирського, була одружена з о. Теодором з Мокрян [2, s. 363]. Судові матеріали свідчать, що частина попівен виходила заміж за осіб, що обіймали нижчі церковні уряди. Марія, дочка о. Івана з Чолган, вийшла заміж за Григорія, дяка з тієї ж парафії [9, s. 104]. Ще одним способом залишитися на бенефіції було обіймання церковної посади. У судовому декреті від 21 березня 1727 р. вказано, що Марія, попівна з Галівки, призначена на посаду паламаря [8, s. 222-223]. У книгах духовного суду міститься інформація про шлюби попівен зі світськими людьми. Дочка о. Симеона Сабатовича зі Сливниці була одружена з Петром із Перемишля [10, s. 123]. Чоловіком попівни з Дорожева став селянин Іван Мельник [6, s. 64]. Виходячи заміж за світську особу, попівни позбавлялась права на церковний бенефіцій і вилучалась з-під юрисдикції єпископського суду. Зі справи, що розглядалася єпископським судом 16 травня 1713 р., відомо, що дочка о. Івана з Княгинич за крадіжку свого чоловіка, селянина Михайла, була ув'язнена у дворі села Хлиплі [6, s. 217].

Після смерті парафіяльного священника право на володіння церковними ґрунтами переходило до його наступника. Доволі часто це був родич померлого ієрея. Втім, як засвідчують судові справи, він не завжди зважав на матеріальні інтереси своїх рідних. 17 жовтня 1704 р. до суду звернувся о. Григорій з Ланович, який скаржився на свою матір Анну та братів Івана і Василя, котрі, не виконуючи жодних церковних обов'язків, користувалися з доходів бенефіція. Суд наказав поповичам покинути церковну землю, проте зобов'язав позивача утримувати матір [3, s. 321-322]. У лютому 1704 р. Катерина, вдова священника із Грушева, звернулася до духовного суду зі скаргою на свого зятя, грушівського пароха о. Григорія, який не дозволяв їй користуватись церковними землями. Після проведення розслідування і детального розгляду справи, суд дозволив попаді залишитись на парафії [3, s. 215-216].

У Церкві існував звичай так званого «року ласки» (*annus gratiae*), впродовж якого вдові й сиротам було дозволено знаходитися на церковному бенефіції і користуватись доходами із нього [22, s. 208]. Не завжди, однак, новий парох погоджувався з такою практикою. 10 жовтня 1700 р. розглянули скаргу о. Стефана з Волі Якубової на Феодосію, дружину попереднього священника. Позивач звинувачував вдову в незаконному використанні бенефіція. Суд дав попаді рік, після закінчення якого вона повинна була покинути бенефіцій [2, s. 374]. Рік і шість тижнів було дозволено залишатися на церковних землях і Параскеві, дружині померлого о. Андрія з Унятич [11, s. 43].

Варто зазначити, що позбавлення овдової попаді і нащадків померлого священника права на користування бенефіцієм означало також вилучення їх з-під церковної юрисдикції. Наприклад, в судовому декреті від 28 вересня 1726 р. вказано, що Агафію, вдову з Коропужа, «*od grátów poświętych odsądzamy, z iurydykcyi naszej duchownej wypuszczamy*» («від освячених земель відлучаємо і з-під духовної юрисдикції нашої відпускаємо») [8, s. 173]. У справі про відлучення від церковного бенефіція Інокентія, поповича зі Стрілок, зазначено, що Інокентій передається під юрисдикцію Семена Копистенського [8, s. 40].

Матеріали книг духовного суду засвідчують, що родичі померлого священника інколи трактували церковний бенефіцій як своє спадкове володіння. 26 листопада 1712 р. духовний суд розглядав справу, у якій фігурантами були сини померлого священнослужителя з Билич о. Стефана. Позивачі скаржилися на нового пароха о. Стефана, який не допускав їх до користування церковними землями. Суд віддалив поповичів і всіх їхніх нащадків від згаданого бенефіція, обґрунтовуючи своє рішення тим, що вони не виконують жодних церковних функцій і є світськими людьми [6, s. 135-136]. 24 березня 1727 р. духовний інстigator викликав до суду Маріанну, вдову о. Теодора з Росохача, у справі незаконного використання нею церковного бенефіція. Суд наказав відповідачці покинути церковні землі і покарав її сотнею ударів батога [8, s. 225-226]. О. Василь із села Гвоздець 5 липня 1706 р. скаржився у суді на Самійла та Івана, поповичів з тої ж парафії, які не виконали двох судових декретів і надалі продовжують користуватись бенефіцієм. Суд наказав їм покинути церковні землі під загрозою екскомуніки, а врожай із незаконно засіяних земель передано місцевому наміснику [4, s. 45]. 9 липня 1700 р. самбірський намісник о. Андрій Лисковський викликав до суду Євдокію, вдову поповича з Вільшани. Пози-

вач оскаржував її у тому, що вона, незважаючи на незаконне утримання церковного бенефіція, ще й прийняла на нього зятя. Євдокія стверджувала, що її чоловік після смерті свого батька, о. Леонтія володів церковною землею; за такими самим правом і їй, як дружині померлого, належить ця ділянка. Проте, суд наказав відповідачці покинути церковну землю [2, s. 191].

Із церковного бенефіція вдова, втім, мала право забрати свій посаг, а також майно, що було власністю її чоловіка [35, s. 217]. 6 жовтня 1704 р. духовний суд зобов'язав Марію, дружину померлого священика о. Євстахія з Корналович, забрати з попівства свій посаг і майно, яким володів її чоловік [3, s. 316]. Отримала дозвіл суду на повернення внесеного нею посагу й Маріанна Головацька, вдова о. Стефана з Білич [3, s. 379-380]. Проте, вирішення даного питання, не завжди, обходилося без втручання єпископського суду. У лютому 1716 р. до суду звернулася Анна, вдова о. Григорія із Млинів, зі скаргою на о. Дмитра, нового пароха. Позивачка звинувачувала священика у привласненні споруд, побудованих на бенефіції її чоловіком. Оскільки ці будинки і справді були власністю небіжчика, судді наказали відповідачеві викупити їх в Анни [6, s. 174-175]. З метою уникнення подібних непорозумінь практикувалося створення детального реєстру майна, яке залишалося після смерті ієрея. До укладення такого реєстру духовний суд у 1707 р. зобов'язав Марію, вдову о. Якова з Торчинович [4, s. 212]. В одній із книг протоколів подано перелік майна померлого о. Андрія з Підбужа, укладеного о. Андрієм Кузиком з тої ж парафії [7, s. 102-203].

За певних обставин духовний суд дозволяв залишити у володінні попаді певну частину бенефіція. З огляду на заслуги для Церкви о. Андрія Нероновича зі Страшевич, судді призначили його вдові Феодосії шість загонів церковного поля [2, s. 244]. Згідно з поділом парафіяльного бенефіція у Соколій, здійсненого 3 грудня 1724 р., попаді призначалася третя частина від бенефіція, «скопщизни» і «проскурного» [8, s. 22].

Поруч із майном нащадкам переходили у спадок і борги священика. 19 червня 1701 р. селянин Іван Кадило з Вишні подав до суду попадю Анну, вдову о. Стефана, у справі неповернення її чоловіком 24 злотих, які він мав заплатити за полотно. Суд, зважаючи на важке фінансове становище Анни, дозволив їй сплатити борг до наступного року [2, s. 390-391]. 8 травня 1702 р. до суду звернувся Григорій Шпилька, загородник із Вишні, який вимагав від згаданої вже Анни повернення 40 зл., заборгованих її чоловіком [3, s. 10]. 19 червня 1704 р. на засіданні у Страшевичах розглядали справу Тетяни, вдови о. Івана з Пинян, яка вимагала від синів о. Максима повернути 100 зл., заборгованих їхнім батьком [3, s. 287].

Церковне право не забороняло вдовам священиків знову виходити заміж [27, s. 115]. Самотній жінці складно було утримувати сім'ю, тому практика укладення повторних шлюбів була поширеною в досліджуваний період [24, s. 69; 32, s. 121-134]. Наявні джерельні матеріали містять інформацію про нові шлюбні зв'язки овдовілих попадей. Маріанна, вдова о. Стефана з Білич, одружилася зі шляхтичем Іллею Головацьким [3, s. 379]. Із судового запису від 2 вересня 1707 р. дізнаємося, що Марія, дружина померлого о. Якова з Торчинович, вийшла заміж за Івана, поповича з тої ж парафії [4, s. 211]. Проте, траплялися випадки, коли попаді й після повторного одруження висували свої претензії на церковний бенефіцій. 26 червня 1730 р. до єпископського суду, який засідав у Валяві, звернулася Катерина, вдова о. Данила, з позовом проти нового пароха о. Миколи, який відібрав у неї церковне поле. Відповідач пояснив свій вчинок тим, що Катерина вийшла заміж в інше село за чоловіка, який не має жодного відношення до церковної служби. Суд наказав, зважаючи на те, що *«na gruntach poświętnych iako na dziedzictwie Chrystusowym żadnej possesyi nie ma anie może kto siebie robic, ale ten dziedziczy u używa onych kto Cerkwii Świętej służy i ma staranie koło dusz tamecznych parochian»* («на освячених землях як на спадщині Христа ніхто не може мати жодної посесії чи спадку, а може їх використовувати лише той, хто Святій Церкві служить і піклується про душу тамтешніх парафіян») позивачці покинути парафіяльний бенефіцій [9, s. 217]. Від церковної землі також були віддалені вдови священиків із Білич, які, вдруге вийшовши заміж, проживали на бенефіції разом зі своїми чоловіками [10, s. 119].

Відповідно до церковних вимог сімейне життя духовенства повинно бути втіленням вірності і цнотливості. Проте судові матеріали Перемишльської єпархії кінця XVII – першої половини XVIII ст. показують, що не завжди цих принципів дотримувались члени родин парафіяльного клиру. На засіданнях єпископського суду неодноразово піднімалося питання про участь дружин священиків та їхніх синів у різних конфліктах, пов'язаних із порушенням дисципліни і застосуванням чарів та забобонів. Попаді також фігурують у справах про подружню зраду. Духовний

суд Перемишльської єпархії займався вирішенням суперечок, що виникли внаслідок неправомірного використання церковного бенедикція нащадками пароха. Наявний джерельний матеріал демонструє, що родини священиків, не лише незаконно займали церковні землі, але й іноді, трактуючи їх як свою приватну власність, передавали у спадок, давали під заставу чи продавали.

Список використаних джерел та літератури:

1. Archiwum Państwowe w Przemyślu. Archiwum Biskupstwa Grekokatolickiego (далі APP. ABGK), sygn. 1, supl.: Protokoły sudiw cerkownych 1661-1688, 886 s.
2. APP. ABGK, sygn. 2, supl. : Protokoły czynności sądu biskupiego obrządku grekokatolickiego 1698 – IV 1702, 460 s.
3. APP. ABGK, sygn. 3, supl. : Protokoły czynności sądu biskupiego obrządku grekokatolickiego 1702-1705, 396 s.
4. APP. ABGK, sygn. 4, supl. : Protokollum causerum / Protokoły czynności sądu biskupiego 1705-1709, 322 s.
5. APP. ABGK, sygn. 5, supl.: Protocollon causerum / Protokoły czynności sądu biskupiego metropolitańskiego obrządku grekokatolickiego 1710-1712, 239 s.
6. APP. ABGK, sygn. 6, supl. : Protocollum causerum / Protokoły sądu biskupiego i metropolitańskiego obrządku grekokatolickiego 1710-1716, 340 s.
7. APP. ABGK, sygn. 8, supl. : Protokoły dekretów ferowanych presente I. Hieronimo Ustrycki episcopo Premisliensi, Sanocensi, Samboriensi 15 VII-1716 VII 1720, 175 s.
8. APP. ABGK, sygn. 9, supl. : Protocollum causerum / Protokoły czynności sądu biskupiego obrządku grekokatolickiego 11. IX. 1724. – 1727, 174 s.
9. APP. ABGK, sygn. 10, supl. : Protokoły czynności sądu duchownego obrządku grekokatolickiego 1728-1732, 367 s.
10. APP. ABGK, sygn. 11, supl. : Protocollon decretorum suspiciis JuetvRev. Domini Hieronimi Ustrycki. Protokoły czynności sądu duchownego grekokatolickiego. 3. VI 1732-1740, 324 s.
11. APP. ABGK, sygn. 13, supl. : Acta Curie Episcopalis Premisliensis annorum 1740-1741. Ad mensem 8-brem exolusive stante notariatu generesi olim Pauli Lewczynski connotante, 176 s.
12. Правила святыхъ Апостоль, святыхъ соборовъ, Вселенскихъ и Поместныхъ и святыхъ Отець с толкованіями. – Москва, 1876. – 822 с.
13. Synod prowincjalny Ruski w Mieście Zamościu Roku 1720 Odprawiony A w R. 1724 za Rozkazem S. K. de Propag. F. Łacinskim Językiem w Rzymie z Druku Wydany, Potym wkrótce z zalecenia J. W. J. X. Leona Kiszki Metropolity Całey Rusi na Polski przez J. X. Polikarpa Filipowicza Z. S. Bazylego W. Opata Piskiego na Leszczu Przewiedziony w Tymże Języku dopiero z słow istnością i sposobem pisania tamtych lat Pisarza i z krótkim od tegoż dla Pamiętników Pamiętnikiem Przedrukowany Roku Panskiego 1785 W Wilnie w Drukarni XX. Bazylianow. – 199 s.
14. Белякова Е. Церковный суд и проблемы церковной жизни / Е. Белякова. – Москва : Культурный центр «Духовная Библиотека», 2004. – 663 с.
15. Бордун М. З життя українського духовенства другої половини XVIII століття / М. Бордун // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – Львів, 1912. – Т. 109. – С. 49-90.
16. Волошин Ю. Структура сім'ї й домогосподарства козаків міста Полтави в другій половині XVIII ст. (За матеріалами Румянцевського опису) / Ю. Волошин // Козацька скарбниця. Гетьманські читання: зб. наук. статей. – Чернівці, 2011. – Вип. 7. – С. 142-157.
17. Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники (опыт церковно-исторического исследования) / С. Голубев. – К. : Тип. С. В. Кульженко, 1898. – Т. 2. – 1170 с.
18. Ісаєвич Я., Федорів О. Сімейний побут. Становище жінки // Історія української культури / Я. Ісаєвич, О. Федорів. – К., 2001. – Т. 2. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult207.htm>.
19. Сецинский Е. Семейная жизнь в Подолии в первой половине прошлого века/ Е. Сецинский // Киевская старина. – К., 1891. – Т. 4. – С. 56-67.
20. Bobryk W. Degradacja społeczna potomstwa księży unickich w XVIII wieku / W. Bobryk // Bieda w Polsce / Red. Giernik M. – Kielce, 2012. – S. 57-64.
21. Bobryk W. Duchowieństwo unickiej diecezji chełmskiej w XVIII w. / W. Bobryk. – Lublin : Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2005. – 217 s.
22. Bobryk W. Popadnie i popówny – żony i córki kapłanów unickich w XVIII w. / W. Bobryk // Per mulierem... Kobieta w dawnej Polsce – w średniowieczu i dobie staropolskiej / Red. K. Justyniarska-Chojak, S. Konarska-Zimnicka. – Warszawa, 2012. – S. 205-210.
23. Bobryk W. Problem posługi diakowskiej na terenie unickiej eparchii chełmskiej w XVIII wieku / W. Bobryk // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej / Red. T. Stępniewski, A. Gil, A. Szabaciuk, A. Visvizi. – 2005. – Т. 3. – S. 55-64.
24. Bogucka M. Staropolskie obyczaje w XVI-XVII wieku / M. Bogucka. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1994. – 229 s.
25. Chajko G., Góra K. Rodzina staropolska XVI-XVIII wieku w ujęciu demograficznym / G. Chajko, K. Góra // Małżeństwo i rodzina w okresie staropolskim: teologia, demografia, wychowanie / Red. A. Zawadzki, R. Szczurowski. – Czulice : Parafia Rzymsko-Katolicka św. Mikołaja, 2002. – S. 11-20.

26. Dworzaczek W. O badaniach genealogicznych nad dawną rodziną / W. Dworzaczek // Społeczeństwo staropolskie / Red. A. Wyczański. – 1979. – Т. 2. – S. 177-191.
27. Hrycuniak S. Prawosławne pojmowanie małżeństwa / S. Hrycuniak. – Białystok : Bractwo Prawosławne św. św. Cyryla i Metodego, 1994. – 132 s.
28. Kaznowski M. Beneficjanci w parafiach dekanatu starosolskiego unickiej diecezji przemyskiej w 1761 r. // Дрогобицький краєзнавчий збірник / Ред. кол. Л. Тимошенко (голов. ред.), В. Александрович, Л. Винар, Л. Зашкільняк, Я. Ісаєвич та ін. – Дрогобич, 2002. – Вип. 6. – С. 240-256.
29. Koczerska M. Rodzina szlachecka w Polsce późnego średniowiecza / M. Koczerska. – Warszawa: PWN, 1975. – 195 s.
30. Koczyński M. Studia nad rodziną chłopską w Koronie w XVII-XVIII w. / M. Koczyński. – Warszawa: Wydawnictwo Krupski i S-ka, 1998. – 207 s.
31. Kwaśny Z. Rodzina chłopska w parafii Dobra w latach 1727-1758 / Z. Kwaśny // Wesela, chrzciny i pogrzeby. Kultura życia i śmierci / Red. H. Suchojad. – Warszawa: Sempet, 2001. – S. 23-32.
32. Rejman S. Powtórne małżeństwa kobiet w społeczności wiejskiej w końcu XVIII i XIX w. / S. Rejman // Rocznik Przemyski. – 2008. – Т. XLIV. – S. 121-135.
33. Sołtyzowski S. Geneza instytucji wytrykuszków w polskim ustawodawstwie synodalnym / S. Sołtyzowski // Prawo kanoniczne. – Warszawa, 1959. – Rok II. – Nr. 1-2. – S. 425-438.
34. Sołtyzowski S. Prawa i obowiązki wytrykuszków w polskim ustawodawstwie synodalnym / S. Sołtyzowski // Prawo kanoniczne. – Warszawa, 1960. – Rok III. – Nr. 1-2. – S. 263-287.
35. Wereda D. Środowisko rodzinne duchownych unickich w XVIII wieku (na przykładzie diecezji włodzimiersko-brzeskiej) / D. Wereda // Rodzina i gospodarstwo domowe na ziemiach polskich w XV-XX w. / Red. C. Kukło. – Warszawa, 2008. – S. 207-218.
36. Znosko A. Prawo prawosławne kościelne / A. Znosko. – Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna, 1973. – Cz. 1. – 192 s.

Стаття надійшла до редколегії 06.01.2016.

Олена Цыквас

ПОПАДЬИ, ПОПОВИЧИ И ПОПОВНЫ КАК УЧАСТНИКИ СУДОВЫХ ПРОЦЕССОВ (ПО МАТЕРИАЛАМ КНИГ ДУХОВНОГО СУДА ПЕРЕМЫШЛЬСКОЙ ЕПАРХИИ КОНЦА XVII – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XVIII)

В данной статье осуществлена попытка исследовать семьи приходских священников, опираясь на материалы Перемышльского духовного суда конца XVII – первой половины XVIII века. Проанализированы судебные процессы, в которых участвовали попадьи, поповичи и поповны. Изучен уровень материального обеспечения священнических семей по данным книг протоколов.

Ключевые слова: духовный (епископский) суд, Перемышльская епархия, попадьи, поповичи, поповны.

Olena Tsykvas

THE PRIEST'S WIVES, POPOVICHES AND POPIVNES AS PARTICIPANTS OF LITIGATIONS (BASED ON THE MATERIALS OF SPIRITUAL COURT OF THE DIOCESE OF PRZEMYSL AT THE END OF 17 – THE FIRST HALF OF 18 CENTURY)

In this article was made an attempt to explore the families of priests, based on the materials of spiritual Court at the end of 17 – the first half of 18 century. In this research work were analysed trials, the members of what were priest's wives, popoviches and popivnes. The existing source material allows to distinguish some types of cases in which members of priestly families featured as one of the parties of the dispute. At the episcopal court were considered cases about adultery, witchcraft, participation of popoviches and popivnes in various conflicts. In the research work were found out the level and the status of financial providing of the families of the priests according to judicial materials. The main attention is paid to the problems that awaited family of priest in case of his death, and the peculiarities of the institute of «year of grace» in the Church of the Eastern Rite.

Key worlds: spiritual Court, Diocese of Przemysl, priest's wife, popovich, popivna.